

„Nehéz műfaj a novella: egy-két oldalon teljes világot ábrázolni, a bonyolult emberi viszonyokat tömören leírni, az olvasó érzelmeire erősen hatni, s ehhez egyszerűen, képszerűen és drámaian fogalmazni.” – hallhattuk és olvashat-

60 Kovács Anikó

TÁRSADALMI LÁTLELETÜNK

Spiró György: *Kémjelentés*

duk több Spiróval készült interjúban, ez áll a *Kémjelentés* című kötete fülszövegén, illetve elhangzott a májusi *Új Forrás*-esten is, amikor a neves író volt a Tatabányai Megyei Könyvtár vendége. Tömörsege és sűrített-

sége miatt okoz nehézséget többek közt ez a kispikái műfaj is, ahol az írónak sokkal kisebb szövegtér áll rendelkezésére ahhoz, hogy végül megrendítő erővel hasson az írása és az olvasó katarzist éljen át.

Spiróról köztudott, hogy inkább regényíró, mint költő vagy novellista, hiszen nem egyszerű az irodalmi mű minden célját néhány oldalon érvényesíteni, ezért akár évek is eltelhetnek, míg egy novella elnyeri végső formáját. Tíz év után 2011-re gyűlt össze annyi írása a szerzőnek, hogy a könyvhéten a *Kémjelentést* immár harmadik novelláskötetként és a tőle már megszokott kiforrott munkaként vehették kezükbe az olvasók. A kötet harmincegy novellájával az író számításai célt értek, hiszen a történetek könnyen olvashatók, viszont nehezen emészthetők, mindegyikben ott munkál egyfajta feszültség, ami nem engedi az olvasót könnyedén átsiklani a történetek felett. Ezek az írások rendkívül elgondolkodtatók és egyszerű, hétköznapi pillanatokban törnek fel az olvasó emlékezetében, amikor például a nagyobb bevásárlóközpontok polcain megpillantja azt az olcsó nedűt – vagy egy hasonló filléres pancsot –, amit a gyártó „az Európai Közösség különböző országaiból származó borok házasítása”-ként nevez meg. A kötet az ország helyzetének több megrendítő aktualitásáról is számot ad hol kisebb, hol pedig nagyobb oldalszámban, a novellák hatása azonban nincs összefüggésben a terjedelmükkel.

A kötet leghosszabb novellájának is aktualitása van. *A két igazgatók*-ban az író Balek és Ravaszdi történetén keresztül a *Feleségverseny* című regényében már megszokott humorral mutatja be, hogy a történet szereplői milyen mutyiorszámban élnek. Mégsem kelt felhőtlen derűtséget a történet, a mosoly az olvasó arcára fagy, mikor rádöbben, hogy a történetek mégiscsak rólunk, magyarokról szólnak.

A legtöbb írás napjainkban játszódik, néhány történet azonban évtizedekkel nyúlik vissza a múltba, de ahogyan az '56-os eseményeket feldolgozó *Tavaszi Tárlat* című regény, így ezek a novellák is köthetőek a jelenhez.

Ebben a jelenben pedig nincs helyük a Fátray Gyulákra hasonlító antihősöknek, itt talpraesettnek kell lenni ahhoz, hogy az ember állva maradjon. Ezt mutatja be a *Szabadságharc* című írás is, ahol a szereplő egy hároméves ösztöndíjas kandidatúrára akar jelentkezni, ehhez azonban nem elég beadni a pályázati anyagát és tökéletesen megfelelni a felvételi vizsgán. Ahogyan a *Tavaszi Tárlatban* is, mások itt is ok nélkül gáncsoskodnak, fontos papírok tűnnek el az anyagból, a naiv szereplő pedig miután maga is belátja, hogy ez a valóság és nem paranoia, saját eszközeivel megnyeri a saját kis szabadságharcát. A legmegrázóbb novella ebben a vonatkozásban az *Ország*, ahol a szereplőnek egy tizenéves suhanc elgázolásával kell bizonyítania a hátsó ülésen ülő gyermekének, hogy „ez ököljog-ország; aki gyilkol, megmarad.” Az olvasó pedig csak reméli, hogy az ehhez hasonló utópikus írások (*Reggel, Baba, Melyik szomszéd*), amik nem a jelent, hanem az elképzelhető jövőt ábrázolják rendkívül pesszimistán, nem fognak realitássá válni. Ezekben a történetekben elborzasztó képet kapunk az ajtóból kilépő történelemtanárnarról, akit lekaszál egy sorozat, illetve a hatásvadász médiáról, akik minden áldozatot kihasználnak.

A kötetből pedig nem maradhatott ki az egészségügy helyzétének kritikus ábrázolása sem, illetve hangsúlyos az értelmiségi lét kiszolgáltatottsága is. Az író rámutat arra, hogy egyre kevesebb az értelmiségi, még inkább az értelmes ember, aki képes gondolkodni. A *Temetői járat* című novella – amellett, hogy Spiró felidézi benne az őt ért politikai támadásokat – arra a tényre világít rá, hogy egyre kevesebb az olvasni szerető ember, a kultúra eltűnik, az emberek már nem bújnak lektűröket, nem silabizálnak újságokat a villamoson, és „ma már egy képekkel teli bulvárlap címeinek kibetűzése is nehezükre esne.” A *Mit ír az ember, ha magyar* című esszékötet *Betű* című írásában is bemutatta Spiró, hogy mi történik az új generáció tagjaival, miért nem tanulnak meg olvasni, manapság pedig annyira kiszorul az irodalom az érdeklődési körükből, hogy „ezeknek fogalmuk sincs arról, hogy ki mindenkit ne olvassanak.” A *Hetvenkilenc augusztusa* című novellában pedig éppen úgy kérkednek pozíciójukkal és a kezükben lévő hatalommal a vámosok, ahogyan Örkény István *In memoriam dr. K. H. G.* című novellájában az őr áll fölényeskedve a fogoly felett, aki rávilágít annak műveletlenségére. Mindkét novellában be kell látniuk a rendszer egyenruhásainak, hogy a szellemi fölénytel szemben mindenképpen alulmaradnak, a kulturális alárendeltséget pedig valahogyan kompenzálniuk kell: így a német őr lelövi a rabot, a vámosok pedig megfosztják a turistákat azoktól a könyvektől, amiket hosszú napokig tartó koplalás árán sikerült külföldön vásárolniuk. A Shakespeare-összeg azonban megmarad nekik, hiszen „nem félnek ezek Shakespeare-től eléggé. Nem ismerik.

Ez a mi szerencsénk.” A történet idejét pedig nem feltétlen kell megjelölni, hiszen általános jelenségről van szó, ami bármelyik korban érvényes lehet, akár napjainkban is. Ez az egyik tényező, ami erősen hat az olvasóra.

Hatásos a novella nyelve is, hiszen a megrázó témákat
62 Spiró tényközlő, olykor szenttelen narrációval tárja elénk. A novellák tömörök és pontosan festik le társadalmunkat. Az író nem távolítja el magát a leírtaktól, megdöböntő a novellák személyessége, ahol az író szinte végig egyes szám első személyben, olykor egy kisgyermek (*Kocsiút éjjel*) szemszögéből szólal meg. Az én-elbeszélés pedig többnyire arra csábítja az olvasót, hogy a szerzőt azonosítsa a történet elbeszélőjével. A könyv pedig tele van olyan mozzanatokkal, ami arra sarkall, hogy kettejüket azonosítsuk egymással, így megfordul az olvasó fejében, hogy a leírtak akár igazak is lehetnek, nem feltétlen van szó mindig fikcióról. Vannak azonban olyan novellák is, melyben külső szemlélőként festi le magát az író. Ennek célja lehet az általánosítás, hiszen az elbeszélő történetekben nem a személy a fontos, hanem a jelenség, ami általános érvényű. Be kell mutatni, hogy mi zajlik körülöttünk, nyersen és tényközlően kell az olvasók elé tárni az elkészült jelentést a jelenkori társadalmunkról.

Az elbeszélőt pedig olykor kémnek is nézik (*Kémjelentés* című novella), néha maga is kémkedik (*Lehet, hogy ő az*), megfigyeléseit pedig a világ elé tárja. Az író mindig megfigyelő, az eseményektől eltávolodva képes látni a folyamatokat, jelentéseiben pedig az a leghatásosabb, hogy azt mutatja be az olvasónak, amivel ők maguk is tisztában vannak, hiszen nap mint nap nézik, de nem látják. Az író feladata, hogy a környezetünkben zajló eseményeket, jelenségeket elénk tárja, és rácsodálkozhassunk arra, ami eddig is ott volt körülöttünk, csak nem vettük, vagy nem akartuk észrevenni. Spiró azonban a kortársaira nem jellemző módon nyúl hozzá a mindennapi problémákhoz, ez az egyediség pedig kiemeli őt, és megdöbönti az olvasót, aki még nem szokott hozzá ehhez az ironikusan bemutatott, de fájdalmasan igaz társadalmi látülethez. Spiró megtalálta azt a hangot, amit már a *Feleségverseny* írásakor is kereshetett: a történetekben kellő mértékben van jelen egyfajta személyesség, gúnyos hangnem, ironia és humor, a helyzetek és állapotok pontos felismerése. Az olykor szenttelen, nyugodt és nyers hang, tárgyilagos előadásmód miatt pedig elhisszük a leírtakat és elgondolkodunk az igazságukon, hiszen az elbeszélői hang a maga megfontoltságát és a kimondottak végérvényességét sugallja. Spiróról pedig – főként történelmi regényei révén – tudjuk, hogy valós alapokkal dolgozik.

Témája, nyelve is és stílusa együtt teszi megrázóvá és elgondolkodtatóvá ezt a kötetet, melynek mindegyik novellája egyformán erős. A társadalmi látület pontos, így ha nem tetszik az elénk tartott tükörkép, nem a szerzőt kell hibáztatnunk, hanem a leírtakat emésztgetnünk. (*Magvető, Bp. 2011*)